

Voor dit examen zijn maximaal 56 punten te behalen; het examen bestaat uit 30 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden, (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Loonmatiging en werkloosheid

Als in Nederland een lage economische groei leidt tot stijgende werkloosheid, pleiten veel politici voor loonmatiging. Dat leidt vaak tot discussies. Het is namelijk niet altijd duidelijk wat onder loonmatiging wordt verstaan. Bovendien wordt verschillend gedacht over de gevolgen van loonmatiging voor de werkloosheid.

Van de Nederlandse economie over een bepaald jaar zijn de gegevens in tabel 1 bekend.

tabel 1

	procentuele stijging ten opzichte van voorafgaand jaar
reëel nationaal product	0,25
prijspeil	2,50
arbeidsproductiviteit	1,25
nominaal loon werknemers*
* niet ingevuld	

Onder loonmatiging kan worden verstaan een loonontwikkeling waarbij de loonkosten per eenheid product dalen.

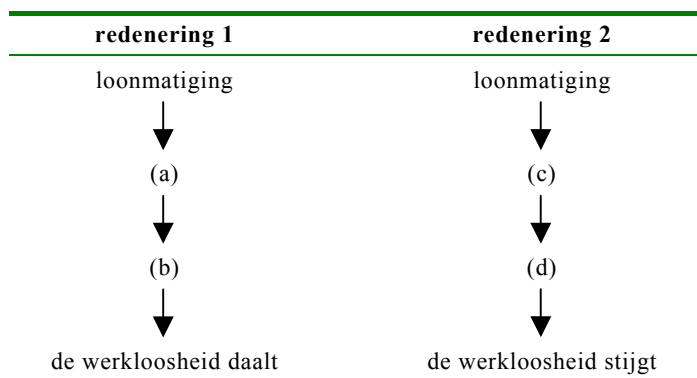
Stel dat in het betreffende jaar het ‘nominaal loon werknemers’ stijgt met 1,00%.

- 2p 1 Is er in het betreffende jaar dan sprake van loonmatiging? Verklaar het antwoord.

Onder loonmatiging kan ook worden verstaan een loonontwikkeling waarbij de koopkracht van werknemers gelijk blijft.

- 2p 2 Met welk percentage moet het ‘nominaal loon werknemers’ in het betreffende jaar dan stijgen om van loonmatiging te kunnen spreken? Verklaar het antwoord.

Stel dat in het betreffende jaar door loonmatiging de loonkosten per eenheid product dalen. Het gevolg van deze loonmatiging voor de werkloosheid kan dan op verschillende manieren worden berekend.

- 2p 3 Wat moet bij de letters (a) tot en met (d) worden ingevuld om twee economisch correcte redeneringen te krijgen? Maak gebruik van de onderstaande economische verschijnselen:

- de internationale concurrentiepositie van bedrijven verbetert
- de consumptieve bestedingen dalen
- de export stijgt
- de koopkracht van werknemers daalt

Neem de letters (a) tot en met (d) over en schrijf achter elke letter welk verschijnsel daarbij hoort.

Opgave 2

uit een krant:

Dumping bedreigt Amerikaanse werkgelegenheid

Indonesië stimuleert zijn kwakkelende economie door staal op de Amerikaanse markt onder de kostprijs te verkopen. Volgens de Amerikaanse staalproducenten moet deze vorm van oneerlijke concurrentie worden bestreden door het instellen van invoerrechten. Indonesië stelt echter dat dumping tijdelijk is toegestaan om een stukje van de markt te veroveren. Indonesië dreigt op zijn beurt met het instellen van invoerrechten op Amerikaanse producten.

- 2p **4** Verklaar de kop van het bovenstaande krantenbericht.
- 2p **5** Leg uit hoe met het instellen van invoerrechten de dumping op de Amerikaanse markt wordt bestreden.

In het kader van de internationale handel worden begrippen gebruikt als protectie, vrijhandel, handelsoorlog en internationale arbeidsverdeling.

uitspraak 1

Als Amerika en Indonesië overgaan tot het instellen van invoerrechten, leidt dat tot toenemende internationale arbeidsverdeling.

uitspraak 2

Als Amerika en Indonesië overgaan tot het instellen van invoerrechten op elkaars producten, is er sprake van een handelsoorlog.

- 2p **6** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

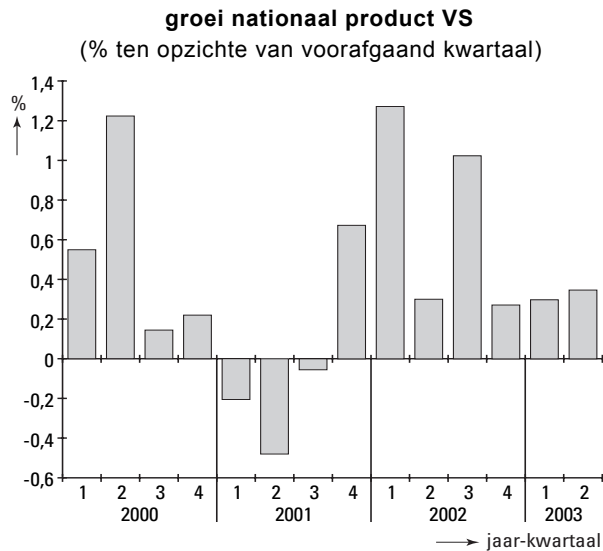
Opgave 3

uit een krant (mei 2003):

Centrale banken gooien rente in de strijd

De Amerikaanse centrale bank verlaagde sinds 2000 herhaaldelijk haar rentetarieven. Dat gebeurde met het oog op de tegenvallende groei van het nationale product in de Verenigde Staten van Amerika (VS). De Europese centrale bank verlaagde ook haar rentetarieven. Midden 2001 werd de rente in de VS lager dan die in de EMU (Economische en Monetaire Unie). Dat liet de koers van de euro niet ongemoeid.

figuur 1

2p **7** In welk kwartaal of in welke kwartalen daalde volgens figuur 1 het nationale product in de VS?

2p **8** Leg uit hoe een renteverlaging in een land de groei van het nationale product van dat land kan stimuleren.

Als de rente in de VS lager is dan die in de EMU, kan het voor internationale beleggers ... (1) ... worden om in de EMU te beleggen. Daardoor zal op de valutamarkten ... (2) ... euro's toenemen, waardoor de koers van de euro zal ... (3) ...

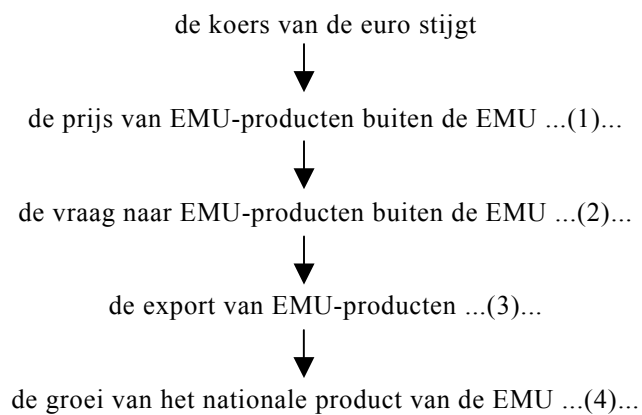
2p **9** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) aantrekkelijker / minder aantrekkelijk

bij (2) de vraag naar / het aanbod van

bij (3) dalen / stijgen

In het onderstaande schema is weergegeven dat een stijgende koers van de euro gevolgen heeft voor de groei van het nationale product van de EMU.

2p **10** □ Wat moet in het schema bij (1), (2), (3) en (4) worden ingevuld om een economisch correcte redenering te krijgen?

bij (1) daalt / stijgt

bij (2) daalt / stijgt

bij (3) daalt / stijgt

bij (4) daalt / stijgt

Opgave 4

Duitsland verhoogt ecotaks

Op 1 januari 2003 verhoogde Duitsland de speciale milieuheffing op benzine (ecotaks). Met de verhoging van de ecotaks hoopt de Duitse regering de milieuschade die ontstaat door benzineverbruik, te verminderen. In 2002 werd in Duitsland in totaal 32 miljard liter benzine getankt. De Duitse minister van Financiën rekent met een prijselasticiteit van de vraag naar benzine van $-0,3$.

Mede door de verhoging van de ecotaks in Duitsland werd het prijsverschil tussen Duitse en Nederlandse benzine een stuk kleiner (zie tabel 2).

tabel 2

benzineprijs per liter		
	2002	2003
Nederland	€ 1,13 ^A	€ 1,13 ^A
Duitsland	€ 1,02 ^B	€ 1,11 ^C

^A inclusief € 0,10 ecotaks
^B inclusief € 0,03 ecotaks
^C inclusief € 0,11 ecotaks

Wilma Wellens woont in het vlakbij de Duitse grens gelegen Gramsbeek tegenover het plaatselijke benzinstation. Toch rijdt ze wekelijks naar Duitsland om daar benzine te tanken. De afstand van haar huis tot dat benzinstation is 6 km. Wilma tankt elke keer 30 liter benzine. Haar auto rijdt 10 kilometer op één liter benzine. Wilma vraagt zich af of het nog wel voordelig is om in Duitsland te gaan tanken.

Hieronder staan drie uitspraken:

uitspraak 1

De ecotaks is een voorbeeld van een directe belasting.

uitspraak 2

Op 1 januari 2003 is in Duitsland de ecotaks op benzine met 8 cent per liter verhoogd.

uitspraak 3

Volgens de Duitse regering vergroot de ecotaks de positieve externe effecten van benzineverbruik.

- 2p **11** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.
- 2p **12** Was tanken in Duitsland in 2003 voor Wilma voordeliger dan tanken in Nederland? Verklaar het antwoord met een berekening.
- 3p **13** Bereken hoeveel liter benzine in Duitsland in 2003 volgens de Duitse minister van Financiën werd getankt.

Opgave 5

Voegt de kapper iets toe?

De heren De Kort en De Lang zijn samen eigenaar van een kapperszaak met als rechtsvorm de vennootschap onder firma. In 2004 was firmant De Kort fulltime als kapper in de zaak werkzaam. Firmant De Lang deed uitsluitend de administratie en had daaraan een halve weektaak. In hetzelfde jaar werkten in de zaak tien kappers in loondienst, van wie er vier een volledige en zes een halve baan hadden.

De Kort en De Lang maken zich zorgen over de toekomst van de zaak en in een gesprek daarover komen de onderstaande twee overzichten op tafel. Overzicht 1 heeft betrekking op het hele jaar 2004 en overzicht 2 heeft betrekking op 31 december 2004.

<i>overzicht 1</i>		(bedragen in €)	
inkopen	20.000	omzet	400.000
rente	24.000		
loon	240.000		
winst	116.000		
totaal	400.000	totaal	400.000

<i>overzicht 2</i>		(bedragen in €)	
vast kapitaal	300.000	eigen vermogen	108.000
vlottend kapitaal	10.000	vreemd vermogen	208.000
betalingsmiddelen	6.000		
totaal	316.000	totaal	316.000

Overzicht 1 is de ...*(1)*... en overzicht 2 is de ...*(2)*... van de kapperszaak van De Kort en De Lang.

- ^{1p} **14** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) balans / resultatenrekening

bij (2) balans / resultatenrekening

Drie klanten discussiëren tijdens het wachten over de aansprakelijkheid van De Kort en De Lang voor de schuld van de firma.

klant 1

De Kort en De Lang zijn *niet* met hun privé-vermogen voor de schuld aansprakelijk.

klant 2

De Kort en De Lang zijn met hun privé-vermogen ieder voor de helft van de schuld aansprakelijk.

klant 3

De Kort en De Lang zijn met hun privé-vermogen ieder voor de hele schuld aansprakelijk.

- ^{2p} **15** Welke klant heeft gelijk?

- ^{2p} **16** Bereken de werkgelegenheid in arbeidsjaren in deze kapperszaak in 2004.

De toegevoegde waarde van de kapperszaak in 2004 bedraagt

- ^{2p} **17** Wat moet op de stippels worden ingevuld: € 400.000, € 380.000, € 116.000 of € 108.000?

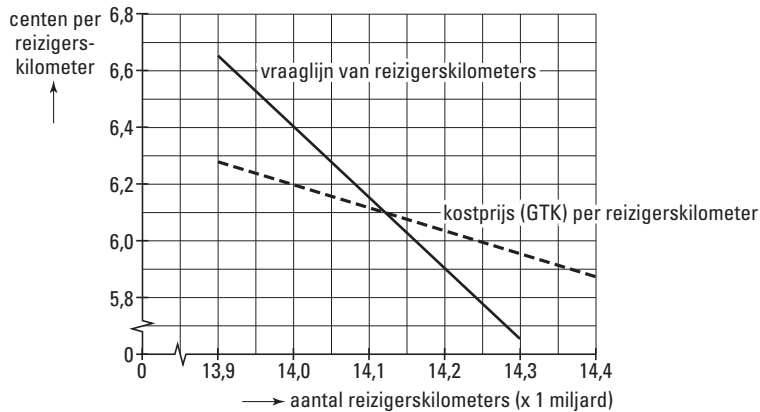
Opgave 6

RAIL ontspoord?

In een land is het reizigersvervoer per spoor volledig in handen van de particuliere onderneming RAIL. RAIL heeft met het oog op haar bedrijfsresultaat een tariefsverhoging aangekondigd waardoor de prijs per reizigerskilometer stijgt van 5,9 naar 6,4 cent.

De kwaliteit van de dienstverlening laat echter te wensen over: de treinen zijn overvol en rijden vaak niet op tijd. De voorgenomen tariefsverhoging roept daardoor zóveel protesten op dat deze wordt besproken in het parlement. Een van de politieke partijen doet het voorstel een wet aan te nemen waarin wordt bepaald dat RAIL de prijs altijd zodanig moet vaststellen dat er winst noch verlies wordt gemaakt. Daarbij ontstaat een discussie over de voor- en nadelen van een dergelijk ingrijpen in de markt door de overheid.

figuur 2

Vóór de tariefsverhoging is de prijs per reizigerskilometer ... (1) ... dan de kostprijs per reizigerskilometer en is er bij RAIL sprake van ... (2) ...

- 1p **18** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?
bij (1) hoger / lager
bij (2) verlies / winst

- 2p **19** Bereken met hoeveel euro de omzet stijgt als de door RAIL aangekondigde tariefsverhoging doorgaat.

- 2p **20** Wat wordt de prijs per reizigerskilometer als het voorstel van de politieke partij wordt aangenomen?

Kees zegt dat overheidsingrijpen in de markt in de beschreven situatie de consument op korte termijn voordeel oplevert.

Josette zegt dat overheidsingrijpen in de markt in de beschreven situatie de consument op lange termijn nadeel oplevert.

- 2p **21** Kies het standpunt van Kees of dat van Josette en geef voor het gekozen standpunt een verklaring.

Opgave 7

Het ene basisjaar is het andere niet

Martijn, een havo-leerling, werkt aan een praktische opdracht over inflatie en de consumentenprijsindex (CPI). Op de website van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) leest hij het volgende:

Na jaren met het basisjaar 1995 gerekend te hebben, is het CBS overgegaan op het basisjaar 2000 met nieuwe wegingsfactoren. De CPI is daardoor wat lager geworden.

Martijn gaat op onderzoek uit en ontdekt op de CBS-site een overzicht van de oude en de nieuwe wegingsfactoren (gedeeltelijk weergegeven in tabel 3).

tabel 3

artikelgroep	wegingsfactoren	
	basisjaar 1995	basisjaar 2000
voeding	13.726	11.082
alcoholhoudende dranken	3.980	3.072
kleding en schoeisel	6.121	6.409
huisvesting, water en energie	26.832	21.810
gezondheid	544	599
computers en communicatie	1.862	3.643
...
totaal	100.000	100.000

Het bestedingspatroon van de Nederlanders is tussen 1995 en 2000 veranderd.

1p **22** Hoe blijkt dat uit de verstrekte gegevens?

Het bestedingspatroon kan door diverse oorzaken veranderen.

2p **23** Noem een van die oorzaken. Verklaar het antwoord.

Een CPI zal lager worden als goederen die veel in prijs zijn gestegen een ... (1)... wegingsfactor krijgen en goederen die weinig in prijs zijn gestegen een ... (2)... wegingsfactor krijgen.

1p **24** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) grotere / kleinere

bij (2) grotere / kleinere

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Opgave 8

Van ruilen komt niet altijd huilen

uit een krant (mei 2002):

Crisis in Argentinië

In 2002 kwam de Argentijnse economie in een ernstige crisis terecht. De koers van de Argentijnse munt, de peso, die jarenlang rond één dollar schommelde, veranderde sterk. Eind 2002 moest voor een Amerikaanse dollar 3,57 peso betaald worden. Om te voorkomen dat de Argentijnen hun geld naar het buitenland zouden brengen, werd een maatregel genomen, de zogenoemde 'corralito'. De corralito hield in dat de Argentijnen per maand maximaal 1.000 peso van hun betaal- en spaarrekeningen mochten opnemen.

Ruilkringen bloeien door crisis

Argentijn Victor Hernandez had het geloof in een baan verloren. Totdat hij lid werd van de ruilkring 'Club de Trueque'. Aan de leden van de ruilkring kan hij zijn diensten als elektricien aanbieden. In ruil daarvoor ontvangt hij 'crédito's'. Met die crédito's kan hij producten en diensten kopen bij de andere leden van de ruilkring. Hernandez kan nu werken en boodschappen doen, en dat laatste zonder een peso op zak te hebben. Hoewel de Argentijnse belastingdienst bij deze ruilkringen buitenspel staat, juicht de overheid hun bestaan toch toe omdat steeds meer Argentijnen alleen dankzij deze ruilkringen kunnen overleven.

- 1p **25** Hoe wordt de in de tekst genoemde verandering van de waarde van de peso genoemd, inflatie, deflatie, appreciatie of depreciatie?
- 2p **26** Leg uit dat het instellen van de corralito kan hebben bijgedragen tot de bloei van de ruilkringen in Argentinië.
- 2p **27** Is er bij de Club de Trueque sprake van directe of indirecte ruil? Verklaar het antwoord.
- 2p **28** Behoren de werkzaamheden van Victor Hernandez tot de formele of de informele economie? Verklaar het antwoord.

Opgave 9

uit een krant:

Verhoging indirecte belastingen niet zonder gevolgen

De regering heeft de tarieven van enkele indirecte belastingen verhoogd. Het is maar de vraag of deze tariefsverhogingen leiden tot meer overheidsontvangsten. De consument zou zijn koopgedrag wel eens kunnen aanpassen aan de hogere belastingtarieven. Een verhoging van de BTW-tarieven kan immers leiden tot hogere prijzen voor de consument. Hogere prijzen kunnen tot gevolg hebben dat bedrijven afzet verliezen waardoor bedrijven in de verleiding kunnen komen activiteiten te verplaatsen naar het zwarte circuit.

Een bedrijf verkoopt een product aan de consument voor € 235 inclusief 17,5% BTW. Het BTW-tarief wordt verhoogd tot 19%. De BTW wordt volledig aan de consument doorberekend.

- 2p **29** Bereken de prijs voor de consument na de tariefsverhoging.

In een discussie gaat het over de vraag wat wordt bedoeld met de opmerking dat bedrijven activiteiten verplaatsen naar het zwarte circuit. Er worden diverse antwoorden gegeven:

- Bedrijven gaan dan de BTW in de verkoopprijzen doorberekenen.
- Bedrijven verplaatsen dan de productie naar landen met een lagere BTW.
- Bedrijven gaan dan over een deel van de omzet geen BTW afdragen.
- Bedrijven verhogen dan na een BTW-verhoging de verkoopprijzen niet.

- 2p **30** Welk van deze antwoorden is juist?

Einde